

Fundamenteel en niet fundamenteel

‘Van de kant van de NGK wordt benadrukt dat een ambtsdrager niet gauw geschorst zal worden, wanneer er geen sprake is van aantasting van het ene fundament, Jezus Christus, of als de afwijking het bouwen op dit ene fundament niet verhindert.’ Aldus de weergave in de Balans (zie vorig nummer van ons blad) van het standpunt in Nederlands gereformeerde kring. Ik beloofde u erop terug te komen. Wat is fundamenteel en niet fundamenteel? En welke consequenties heeft dat voor de tolerantie binnen de kerk?

Reliëf

Is alles binnen de gereformeerde belijdenis van hetzelfde gewicht? Dat lijkt moeilijk vol te houden. Dat is binnen de Schrift al niet het geval. Er is verschil in soortelijk gewicht. Je hebt gedeelten die behoren tot het h art van het evangelie. Schriftwoorden die je nodig hebt in leven en sterven. Dat ligt wat anders bij een verzoek als van Paulus om zijn mantel mee te nemen, die in Troas was achtergebleven (2 Tim. 4:12-13). Zo zou er meer te noemen zijn.

Voor een nadere uiteenzetting over het reliëf binnen de Schrift verwijs ik u graag naar een Schooldagtoespraak onder de titel ‘Reliëf’ van prof. B. Kamphuis uit 1988, gepubliceerd in *De Reformatie* van 1 oktober 1988 (jaargang 64, nr. 1). Kamphuis wijst hier op twee gevaren. Je kunt dit reliëf ontkennen en zeggen dat alles even belangrijk is in de Schrift. Het kan aanleiding geven tot heel oneigenlijk gebruik van de Schrift. De andere kant is dat je dit reliëf aangrijpt om je van een groot deel van de Bijbel af te maken. Met als argument: in de Bijbel is de boodschap van Gods liefde hoofdzaak. De rest is bijzaak. En dus van geen of ondergeschikt belang. Dan vergeet je dat h eel de Schrift door God is ingegeven en nuttig is om op te voeden en te weerleggen, al sluit dat reliëf niet uit. Ga niet selecteren! Er is in de Schrift ook geen eerste- en tweedehands gezag. De Schrift heeft in al haar woorden goddelijk gezag. Zowel in wat je kunt aanduiden als het centrum van de Schrift en als de omtrek om dat centrum heen, klinkt  en en dezelfde stem van God.

Nu is de belijdenis niet met de Schrift gelijk te stellen. Wel is wat Kamphuis over de Schrift zegt - *mutatis mutandis* - ook op de kerkelijke belijdenis van toepassing. Al is de kerkelijke belijdenis als zodanig al een samenvatting van de bijbelse leer op hoofdpunten, dan nog is niet alles daarin van hetzelfde gewicht. Maar ook hier geldt dat het erkennen van dit reliëf niet mag leiden tot het zetten van een breekijzer in de belijdenis. Alsof je alleen gebonden bent aan wat je direct fundamenteel kunt noemen. En je je voor de rest de nodige (leer)vrijheden kunt permitteren.

Calvijn

In de tijd van de grote Reformatie had Calvijn oog voor reliëf in de bijbels-kerkelijke leer. De zuivere bediening van het Woord is kenmerk van de kerk. Maar Calvijn waarschuwt tegelijk voor (dopers) rigorisme. ‘Want de hoofdstukken der ware leer zijn niet van  en gestalte. Sommige zijn zo noodzakelijk om te weten, dat ze bij allen ontwijfelbaar vast moeten staan, als leerstukken, die de godsdienst eigen zijn. Als daar zijn, dat er  en God is, dat Christus God is en de Zoon Gods, dat onze zaligheid gelegen is in Gods barmhartigheid en dergelijke. Er zijn andere, waarover tussen de kerken geschil is, maar die toch de eenheid des geloofs niet verscheuren’ (*Institutie* IV, 1, 12; zie ook IV, 2, 1). Al geeft Calvijn geen afgegrensde lijst,

duidelijk is dat voor hem de leer over God en Christus, evenals de genadeleer behoort tot het fundament van het christelijk geloof.

Over bepaalde dingen kun je en mag je volgens Calvijn van mening verschillen. Hij noemt een prikkelend voorbeeld: sommigen zeggen dat de zielen van de gelovigen naar de hemel opvaren, anderen durven niets te zeggen over de plaats, al is men ervan overtuigd dat de zielen de Here loven (opnieuw *Inst. IV*, 1, 12).

Dit voorbeeld is hierom zo prikkelend, omdat het de positie van ds. B. Telder en C. Vonk in de kaart lijkt te spelen. Zie je wel? Ook Calvijn vond het een punt van ondergeschikt belang wat er met een kind van God na z'n sterven gebeurt! Calvijn zou vreemd van deze conclusie opkijken. Want wat ds. B. Telder en ds. C. Vonk beweerden - dat een kind van God na zijn sterven niet naar de ziel voortleeft - is voor Calvijn een treurige ketterij. Leest u maar eens wat hij schreef aan de adres van de dopersen met hun leer over de zielenslaap. Calvijn heeft er geen goed woord voor over. Beestachtig. Schaamteloze vrijpostigheid. Ontken je dat Gods kinderen na hun sterven voortleven om de Here te loven? Dan heb je nooit ervaren hoe wij verbonden zijn met onze Here Jezus Christus!

Voor Calvijn is alleen bespreekbaar de *plaats* waar Gods gestorven kinderen zich bevinden. Dát vindt hij nu iets van ondergeschikt belang, waarover je van mening kunt verschillen, zonder dat dit verschil kerkscheidend is. Maar het is per se niet Calvijns bedoeling om zelfs maar de allergeeringste (!) dwalingen in bescherming te nemen, 'alsof ik meende, dat die vriendelijk en oogluikend mogen begunstigd worden; maar ik bedoel dat we niet lichtvaardig, om het een of andere kleine verschil, de kerk moeten verlaten, wanneer slechts in haar die gezonde leer ongeschonden gehouden wordt, waarop de Godzaligheid onaangetast berust, en wanneer het door de Here ingesteld gebruik der sacramenten bewaard wordt' (weer *Inst. IV*, 1, 12).

Kortom, aan Calvijns onderscheid tussen noodzakelijke en niet noodzakelijke leerstukken is geen argument te ontleen om de kerkelijke belijdenis te relativiseren. Integendeel. De gemeenschap van de kerk wordt door twee banden saamgehouden, namelijk door de eenstemmigheid in de gezonde leer en door de broederlijke liefde (*Inst. IV*, 2, 5).

Misverstanden

Calvijn had met zijn onderscheiding tussen fundamentele en niet-fundamentele geloofsstukken een prijzenswaardige bedoeling. Laat alsjeblieft de eenheid van de kerk niet opgebroken worden om zaken van ondergeschikt belang. Een volmaakt zuivere kerk is in deze bedeling geen haalbare zaak. Daarvoor is Gods waarheid te groot. En ons verstand te beperkt.

Tegelijk is dit spreken van Calvijn kwetsbaar gebleken voor misverstand. Om maar één voorbeeld te geven: behoort de kinderdoop tot de fundamentele geloofsartikelen of niet? Ga je puur af op de tekst van *Institutie IV*, 1, 12, dan moet de conclusie wel zijn: niet fundamenteel op de manier waarop de leer over de Drie-eenheid of over Christus dat is. Wijk je af van wat de kerk daarover naar de Schrift beleden heeft, dan kun je niet behouden worden (Geloofsbelijdenis van Athanasius). Zo kun je dat niet zeggen ten aanzien van de kinderdoop. Die kinderdoop verwerpen is een ernstige dwaling. Maar dat leidt niet per definitie tot de eeuwige ondergang. Wie oprecht in Christus gelooft, mag hier van vergeving weten.

Toch wringt hier iets. Want je kunt bij de kinderdoop moeilijk zeggen: iets van ondergeschikte betekenis, vergelijkbaar met het verschil van mening over de plaats waar Gods kinderen na hun sterven de Here loven. Niet dus. Dat merk je bij Calvijn zelf. De omgang met de sacramenten is voor hem medebeslissend voor het (ware) kerk zijn. Als het erop aankomt: kerkscheidend. Dus toch wel van fundamenteel belang. Geen wonder ook. De gelaagdheid in de leer van de Schrift en van de kerk leidt niet tot twee reeksen leerstukken, die los van elkaar staan. Om bij het gekozen voorbeeld te blijven: voor de sacramentsleer is de genadeleer beslissend. Wijk je bij de sacramenten af van wat de Schrift leert, dan doe je op een bepaalde manier ook aan de genadeleer tekort. Bij alle reliëf is hier tevens innerlijke samenhang.

Een volgend misverstand is de gedachte: wat niet fundamenteel is op de manier van de leer over de Drie-eenheid enz., is ook niet belangrijk. Je krijgt een gereduceerde geloofsleer. Als je de Here Jezus maar liefhebt. Dan mag je er voor de rest wel je eigen dogmatiekje op nahouden. En de waarheid van de Bijbel betaalt de rekening. Waarin inderdaad verschil in soortelijk gewicht is. Maar het wel steeds om de waarheid van God gaat.

Rapport DKE 1995

Over deze kwestie hebben Deputaten Kerkelijke Eenheid in hun rapport uit 1995 aan de GS Berkel en Rodenrijs 1996 behartigenswaardige dingen gezegd:

Men wil in de belijdenisgeschriften wel eens onderscheiden tussen fundamentele en niet-fundamentele stukken of tussen centrum en periferie. Deze onderscheidingen zijn alleen bruikbaar als termen om aan te duiden, dat er in de Schrift en zo ook in de belijdenis een bepaald 'reliëf' en 'niveauverschil' is. Niet elk detail van wat ons in de Schriften is bekendgemaakt, heeft eenzelfde gewicht. Het is wel alles ten volle openbaring van God met het oog op onze verlossing. Maar het ene ligt dicht bij het hart en centrum van de bijbelse leer en van het christelijk geloof dan het andere.

In de genoemde zin is de onderscheiding aanvaardbaar. We moeten evenwel bedenken, dat ze voor de belijdenissen toch minder bruikbaar is. In de belijdenissen hebben we immers al te maken met een 'hoofdsom', waarin de hoofdzaken van de bijbelse leer zijn samengevat.

Bovendien mogen deze onderscheidingen door niemand worden gebruikt om bepaalde stukken of elementen van de christelijke geloofsleer te relativiseren en secundair te verklaren. En evenmin om afwijking daarvan te bagatelliseren. 'Centrum' en 'periferie' vormen samen het ene geheel van de bijbelse leer, en in dat geheel mogen wij de door God geopenbaarde dingen niet van elkaar losmaken. De eerbied voor de Schrift en haar ene Auteur verbiedt ons een in onze ogen 'klein punt' naar een tweede rang te verwijzen en een dwaling op zo'n punt minder ernstig te nemen. Wij willen ook in het 'kleine' trouw zijn.

De grens van de tolerantie

Vandaar dat de Gereformeerde Kerken in Nederland in het ondertekeningsformulier hun ambtsdragers laten verklaren, dat zij er hartelijk van overtuigd zijn dat de leer van de drie formulieren van eenheid *in alle delen* met Gods Woord overeenstemt. En dat zij deze leer zullen verdedigen zonder *iets* te leren wat daarmee in strijd is. Je hoort de echo van Dordrecht 1618/19, die hier sprak over *alle* de artikelen en stukken der leer als *in alles* overeenkomend met Gods Woord. Het gaat dus om een instemming over heel de linie. Zonder dat er geselecteerd wordt.

Daarom, wat in gemeenteleden soms kan worden gedragen - afwijking van de gereformeerde belijdenis, als het maar niet om een fundamenteel (!) leerstuk gaat -, is in ambtsdragers in het geheel niet te dragen. De grens van de tolerantie werd in 1914 kerkelijk gemarkeerd.

‘Inzake de vraag, of iemand, die in alles met de gereformeerde belijdenis akkoord gaat, maar de kinderdoop verwerpt, doch voor dit afwijkend gevoelen belooft geen propaganda te maken en de getuigenis heeft van een vrome wandel, geacht mag worden te voldoen aan de vereisten, gesteld in art. 60 K.O. voor de toelating tot het heilig avondmaal, antwoordt de synode:

1. dat zij over het bedoelde geval geen beslissing kan geven, omdat haar daartoe de nodige gegevens ontbreken en een generale uitspraak, dat afwijking van een bepaald leerstuk van de kerk geen beletsel zal behoeven te wezen om iemand tot de gemeenschap van de kerk toe te laten, niet wenselijk kan wezen;
 2. dat zij echter wel wil uitspreken, dat onze gereformeerde kerken steeds hebben geoordeeld, dat naar het voorbeeld van de apostolische kerk tolerantie kan worden geoefend jegens broeders die te goeder trouw in enig stuk van de leer dwalen, mits dit niet enig fundamenteel stuk van de waarheid raakt, de dwalenden bereid zijn zich beter te laten onderrichten, en beloven voor dit gevoelen geen propaganda te maken, waarbij het natuurlijk vanzelf spreekt, dat zulke broeders, zolang ze in dat gevoelen volharden, in geen geval voor enig ambt in de kerk verkiesbaar zijn;
 3. dat zij aan de betrokken kerkenraad, desnoods met advies van de classis, de beslissing moet overlaten, of in het hier bedoelde geval zulk een tolerantie wenselijk en geoorloofd is.’
- (’s-Gravenhage 1914, art. 138).

Deze bepaling is uiteraard niet van toepassing op degenen, die zich metterdaad laten overdopen in een evangelische of baptistengemeente. Daarmee heb je daadwerkelijk de gereformeerde kerk verlaten. Met prof. dr. J. Douma is te zeggen dat je geen dubbel kerkelijk paspoort kunt hebben (*ND* van 9 december 2006). Deze *feitelijke* overstap brengt m.i. ds. M. de Vries te weinig in rekening in zijn bijdrage ‘Moeite met kinderdoop vraagt onderwijs’ (*ND* van 12 december 2006). Ongetwijfeld zijn er situaties waarin mensen zich laten overdopen zonder daarvan de consequenties te overzien. Maar er is wel een stap gezet. Dat dit pastoraal onderwijs vraagt, is duidelijk. Maar dan wel gericht om terug te brengen van deze stap! Overigens vraagt deze materie om bredere bespreking dan in dit verband mogelijk is. Hier wil ik alleen signaleren, dat er verschil is tussen het tolereren van bepaalde dwalingen te goeder trouw en het metterdaad daaraan gevolgen verbinden.

Bouwen op het fundament

In de NGK zal een ambtsdrager niet gauw geschorst worden wanneer bij afwijking van de belijdenis geen sprake is van aantasting van het ene fundament, Jezus Christus, of als de afwijking het bouwen op dit fundament niet verhindert. Maar wat bedoel je eigenlijk als je het hebt over ‘bouwen op het fundament Jezus Christus’? De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben zich er ondubbelzinnig over uitgesproken (*Acta GS Amersfoort-West 1967*, p. 132v, zie m.n. p. 136-137). Bouwen op het enige fundament Jezus Christus staat niet los van het bouwen op het getuigenis van de Schrift, met daarin de leer van apostelen en profeten. Daarbij is ook het kerkelijk belijden van fundamentele betekenis. Volgens de Schrift staat de gemeente op het fundament dat de inhoud is van wat zij met de mond belijdt en met het hart gelooft (Rom. 10:9-11).

In dat verband kozen de kerken ook positie tegen selecteren uit de belijdenis. Ga je naar eigen inzicht uitmaken wat daarin ‘goede leer’ is, dan houden de belijdenisgeschriften op formuleren van eenheid te zijn. Ze worden dan verscheurd door de geest van subjectivisme en individualisme. Aan die kerkelijke uitspraak zijn we als Gereformeerde Kerken (gelukkig!) nog steeds gebonden. En is ook dit nog steeds een kerkelijk struikelblok tussen GKv en NGK. Speel het bouwen op Jezus Christus niet uit tegen Schrift en belijdenis. Naar bijbelse maatstaf liggen ze in één perspectief!

Niet gauw schorsen

Niet gauw schorsen. Nee, dat doen de Gereformeerde Kerken in Nederland ook niet. Wie een bedenking krijgt tegen een onderdeel van de confessie, mag die in de kerkelijke weg aan de kerkelijke vergaderingen voorleggen. Al wordt wel de uitdrukkelijke belofte gevraagd om het afwijkend gevoelen niet uit te dragen. Claim geen particuliere leervrijheid. Daar is Gods waarheid te heilig voor. En de gemeente van Christus te kostbaar.

Daarom ook beloof je als ambtsdrager je gewillig aan het oordeel van de kerkelijke vergaderingen te onderwerpen. Nee, gauw schorsen is er als regel niet bij. Maar schend je deze belofte, dan word je als gevolg daarvan *terstond* geschorst, zoals het ondertekeningsformulier zegt. Wat eveneens het geval is wanneer je - desgevraagd door een kerkelijke vergadering - je niet nader wilt verantwoorden over enig deel van de leer, als daarvoor gegronde reden is. Voor inhoudelijke afwijking van de confessie - op welk punt ook - is in de Gereformeerde Kerken geen plaats. Hier is de eenheid en de zuiverheid in de leer in geding. En daarmee de eenheid van de kerk.

Dat sluit tolerantie niet uit. Binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland is te wijzen op ds. J. van Andel (1839-1910; wie leest zijn stichtelijke Bijbelcommentaren nog?). Van hem is bekend dat hij neigde naar het chiliasme (de leer over een 'duizendjarig rijk'). Van zijn kant ging hij daarmee terughoudend om. Hij ging zijn ideeën niet propageren, laat staan drijven. Daarom werd het ook in hem gedragen. De grens is bereikt waar van de confessie wordt afgeweken, ook als het over bijzinnen gaat. Omdat bijzinnen nooit losstaan van de hoofdzin.